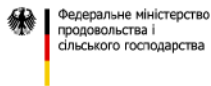

Підтримку надає:

на підставі рішення
Німецького Бундестагу

Агрополітичний звіт

APD/APB/13/2023

ПЕРСПЕКТИВИ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО МЕДОВОГО СЕКТОРУ В ЄДИНИЙ ЄВРОПЕЙСЬКИЙ РИНОК: ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ТА БЕЗПЕЧНОСТІ ПРОДУКЦІЇ, СТАНДАРТИ ТА ВИМОГИ ЄС, ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Анна Бурка

Київ, грудень 2023 року

Виконавці

Оперативний партнер

Про проєкт. «Німецько-український агрополітичний діалог» (АПД)

Проєкт. «Німецько-український агрополітичний діалог (АПД)» реалізується за підтримки Федеральним Міністерством продовольства та сільського господарства (BMEL) з 2006 року і наразі до 2024 року та за його замовленням через виконавця ТОВ ГФА Консалтинг Груп, а також робоче співтовариство, яке складається з ТОВ ІАК Аграр консалтинг (ІАК), Лейбніц-Інституту аграрного розвитку в країнах з перехідною економікою (ІАМО) та ТОВ АФЦ Агрікалчер енд Файненс Консалтантс.

Реципієнтом проєкту виступає Національна асоціація сільськогосподарських дорадчих служб України «Дорада». При реалізації важливих заходів для розвитку ринку землі, використання державних земельних площ та приватизації АПД працює у кооперації з ТОВ з управління та реалізації земель (BVVG). Бенефіціаром проєкту виступає Міністерство аграрної політики та продовольства України.

Проєкт. має підтримувати Україну в питаннях розвитку сталого сільського господарства, ефективної переробної промисловості та підвищення міжнародної конкурентоспроможності відповідно до принципів ринкової та регуляторної політик та з урахуванням потенціалу розвитку, який виникає в рамках Угоди про Асоціацією між ЄС та Україною. З цією метою Проєкт. має надавати інформацію про німецький, зокрема, східнонімецький, а також міжнародний, європейський досвід з розробки рамкових аграрно-політичних умов, а також з організації відповідних аграрно-політичних установ.

www.apd-ukraine.de

Автор

Анна Бурка

Дисклеймер

Це дослідження публікується за відповідальності Німецько-українського агрополітичного діалогу (АПД). Будь-які точки зору та результати, висновки, пропозиції чи рекомендації в дослідженні належать авторам і не обов'язково збігаються з думкою АПД.

© 2023 Німецько-український агрополітичний діалог
Всі права захищено.

Зміст

1. ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД ГАЛУЗІ БДЖІЛЬНИЦТВА З КОРОТКОЮ ІСТОРІЄЮ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ	4
2. Нормативно-правова база, що регулює діяльність галузі	6
3. Виробництво продуктів бджільництва	11
4. Переробка меду та продуктів його переробки	16
5. Стандарти виробництва – поточна ситуація та перспективи в контексті євроінтеграції	17
6. Збут продукції - канали збуту	22
7. Експорт	24
8. Державна підтримка галузі.....	28
9. Вплив війни на розвиток галузі	30
10.Перспективи сталого розвитку сільських територій з урахуванням розвитку медової галузі.....	32
11.Рекомендації виробникам меду при виході на міжнародні ринки, зокрема ринок ЄС.....	34
12.Експертна оцінка подальшого розвитку галузі	36
13. SWOT -аналіз галузі українського меду на ринку ЄС.....	38
Додаток 1. Інструменти регулювання	40

1. ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД ГАЛУЗІ БДЖІЛЬНИЦТВА З КОРОТКОЮ ІСТОРІЄЮ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Бджільництво - галузь сільськогосподарського виробництва, основою функціонування якої є розведення, утримання та використання бджіл для запилення ентомофільних рослин сільськогосподарського призначення і підвищення їх урожайності, виробництво харчових продуктів і сировини для промисловості. Крім того, галузь є традиційних і найбільш стародавніх галузей сільського господарства, що забезпечує зайнятість сільського господарства та дозволяє населенню відкривати малий та середній бізнес на селі.

Становлення бджільництва пройшло довгу історію становлення з декількома етапами розвитку. Вчені виділяють три основних етапи - дике (початкове), бортне та вуликове¹.

- I) Початкове бджільництво було неорганізованим заняттям. В ущелинах скель, у лісових хащах наші далекі предки знаходили гнізда бджіл і найпростішими засобами добували так званий „дикий мед”, цілком знищуючи бджолині сім'ї.
- II) Бортництво. Це заняття також залишилося хаотичним, досить примітивним, а спосіб медозбору – важким і навіть хижацьким. Знайшовши гніздо і прорубавши до нього потрібний отвір, мед повністю вибирали, а бджіл винищували. Поступово бортництво з хаотичного перетворилося на стійлове, що зумовило виділення його в окрему галузь, якою займалися уже певні прошарки людей. У XIV ст. почався період так званого одомашнення бджільництва. Якщо раніше бджіл утримували у природних дуплах, то тепер – у штучно виготовлених дуплянках чи колодах.
- III) Вуликове бджільництво. Удосконалювався спосіб збирання меду. Бджолині гнізда вже не руйнували, а зберігали, залишаючи на Perezimivlyu певну кількість меду. Розвитку бджільництва сприяла багата медоносна рослинність лісів, родючі ґрунти, великі простори, мало заселені людьми, та любов до бджіл українського народу. Багато селян мали по 200–400 вуликів з бджолами. Більшість меду продавалася за кордон.

Новий етап бджільництва пов'язують з винаходом першого розбірного рамкового вулика, який винайшов видатний діяч Петро Іванович Прокопович (1775–1850 рр.) в 1814 р. Но новий рамковий вулик, дав можливість добування чистого меду без знищення бджолиних сімей. Разом із використанням розбірних вуликів П. Прокопович розробив методи розведення бджіл та догляду за сім'ями.

¹<https://ukraina-medova.weebly.com/1030108910901086108811101103-107310761078111010831100108510801094109010741072.html>

Віком розквіту бджільництва можна справедливо вважати XIX ст. Саме в цей період було винайдено спосіб виготовлення штучної вошини, медогонки для добування меду із стільників, рамка Дадана–Блатта та інші. Ці світові нововведення дозволили створити вулик з пересувними рамками, що вплинуло на весь подальший хід розвитку бджільництва.

Після П. І. Прокоповича було запропоновано понад 30 систем вуликів різної конструкції. Перше місце серед різних конструкцій посів вулик–лежак на рамку Дадана–Блатта, який широко використовують на пасіках України. Таким чином до кінця XIX ст. було зроблено всі принципові винаходи та відкриття, що стали основою для створення сучасної прогресивної системи бджільництва у всіх країнах світу.

З другої половини XIX століття почався занепад бджільництва внаслідок вирубування лісів, освоєння родючих земель під сільськогосподарські культури, що витісняли медоносні рослини, медозбори зменшувалися.²

У 1910 р. у рамкових вуликах утримувалось 35% від загальної кількості бджіл України, а середній розмір пасіки був шість бджолиних сімей.

Досить поширеною й продуктивною галуззю в довоєнній Україні було бджільництво. На кінець 1940 р. 22 033 колгоспи (81,2%) мали пасіки з загальною кількістю 1233 тис. бджолосімей(4). Велику кількість бджіл мали в особистому користуванні колгоспники, одноосібники та робітники й службовці, що проживали у сільській місцевості. Під час окупації бджолярству було завдано величезної шкоди.

Після окупації була проведена значна робота з відновлення бджільництва як у громадському, так і приватному секторах, зокрема в колгоспах, в результаті чого на кінець 1945 р. налічувалося вже 314 тис. бджолосімей, або 25,5% до рівня 1941³⁴

Відродження галузі в повоєнні роки тривало довгий час. На початку 70–х років у всіх категоріях господарств України налічувалося 2,5 млн. бджолиних сімей, з них половина – у пасічників–аматорів. Дрібних пасік до 100 сімей було 58%. Найбільші бджолоферми у суспільному секторі мали від 300 до 800 бджолиних сімей, але такі ферми були лише в 29 господарствах. У 70–80 роках почали впроваджувати одну із форм кооперації бджільництва шляхом створення міжгосподарських бджоло підприємств на базі колгоспних пасік, що сприяло покращенню технології виробництва продуктів бджільництва, підвищенню медозборів і продуктивності праці, впровадженню механізації на пасіках. Більше пасік стало кочовими, завдяки чому підвищилася ефективність використання ресурсів нектару і розширилось запилення сільськогосподарських культур. У подальший період приріст бджільництва спостерігався у приватному секторі. Упродовж 20 років загальна кількість бджолиних сімей зросла до 4–5,2 мільйона. Виробництво меду на одну

² Іванова В.Д. *Технологія виробництва продуктів бджільництва: Курс лекцій.* – Миколаїв: МДАУ, 2009. – 245 с.

³ [Перехрест О.Г. Сільське господарство України в роки Великої Вітчиз - няної війни \(1941–1945 рр.\) / НАН України. Ін-т історії України. — К., 2010. — 150 с.](#)

⁴ Канєвський О.П. Указ. праця.

бджолосім'ю у 1995 році в середньому становило у суспільному секторі 11,6 кг, у приватному – 18 кг.

Інститут бджільництва ім. П. І. Прокоповича. – науковий центр бджільництва, заснований у 1989 році. При інституті створено музей бджільництва України.

На сьогоднішній день, Україна найбільший виробник меду в Європі та входить в TOP-5 найбільших світових виробників та експортерів меду.

Бджільництво має переважно медовий напрям. Однак, останні роки повільно-стабільними темпами розвивається запилювальний напрям бджільництва. Крім меду в галузі виробляються також додаткові продукти бджільництва – прополіс, квітковий пилок, перга, маточне бджолине молочко, бджолина отрута, які є сировиною для харчової, фармацевтичної, косметичної та інших галузей.

Згідно плану породного районування в Україні дозволено розведення бджіл карпатської, українська степової та поліської породи. Кількість племінних пасік, які займаються розведенням карпатської та української степової породи бджіл складає близько 30 (станом на 2020 р.)

В Україні діють декілька національних галузевих асоціацій, що представляють інтереси пасічників, експортерів та переробників, а також досить велика кількість обласних, районних організацій.

2. Нормативно-правова база, що регулює діяльність галузі

За даними Офісу ефективного регулювання BRDO, на сьогоднішній день український ринок меду регулюється приблизно 40 нормативно-правовими актами. Серед них основним є Закон «Про бджільництво», який регулює відносини щодо розведення, використання та охорони бджіл, виробництва, заготівлі та переробки продуктів бджільництва, ефективного використання бджіл для запилення ентомофільних рослин сільськогосподарського призначення, інших видів запилювальної флори, створення умов для підвищення продуктивності бджіл і сільськогосподарських культур, забезпечення гарантій дотримання прав та захисту інтересів фізичних і юридичних осіб, які займаються бджільництвом.

Додатком 38 до Глави 17 Розділу IV Угоди про Асоціацію з ЄС, визначено перелік гармонізаційних актів, до яких Україна має наближувати своє законодавство.

Так, в рамках інтеграції національного законодавства до стандартів Європейського союзу в 2019 році було прийнято Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 19.06.2019 № 330 «Про затвердження Вимог до меду», таким чином було імplementовано Директиву ЄС № 2001/110/ЄС. Даний документ визначає поняття злитий мед, квітковий або нектарний мед, мед для кондитерських виробів, мед монофлорний квітковий (нектарний), мед поліфлорний квітковий (нектарний), падевий мед, пресований мед, стільниковий мед, центрифужний (екстрагований) мед тощо), встановлює вимоги щодо маркування, етикетування меду, що в результаті дає змогу забезпечити безперешкодне

функціонування ринку та запобігати підприємницькій практиці, що вводить споживача в оману. Крім того також відповідно до затвердженими вимогами, мед повинен відповідати певним характеристикам та критеріям складу.

В 2021 році затверджено Наказ Міністерства розвитку економіки торгівлі та сільського господарства України від 19.02.2021 № 338 «Про деякі питання у сфері бджільництва». Даним наказом затверджено: план породного районування бджіл, порядок видачі ветеринарно-санітарного паспорта пасіки, порядок реєстрації пасіки, а також інструкцію з профілактики та встановлення факту отруєння бджіл засобами захисту рослин.

В березні 2021 року було паралельно розроблено та подано на розгляд до Верховної Ради одразу два законопроекти Проект Закону України «Про розвиток бджільництва та захист бджіл» від 26.03.2021 № 5274-1 та Проект Закону України Про розвиток галузі бджільництва, охорону, захист та збереження бджіл, від 19.03.2021 № 5274. В результаті, документи було відправлено на доопрацювання, а в подальшому не ще не розглянуто .

Перелік регуляторних актів ⁵

№	Назва	Номер	Дата	Посилання
1	Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку видачі експлуатаційного дозволу, форми експлуатаційного дозволу та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України»	930	11/11/2015	https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/930-2015-%D0%BF#Text
2	Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності»	222-VIII	02/03/2015	https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19#Text
3	Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України « Про затвердження Правил заповнення, зберігання, списання ветеринарних документів та вимог до їх обліку»	288	01/08/2014	https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1202-14#Text
4	Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку видачі ветеринарних документів»	857	21/11/2013	https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/857-2013-%D0%BF#Text
5	Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України «Про затвердження уніфікованої форми акта, який складається за результатами перевірок суб'єктів господарювання у частині дотримання ветеринарно-санітарних вимог для потужностей (об'єктів) з виробництва продуктів бджільництва»	507	20/08/2013	https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1460-13#Text

⁵ <https://regulation.gov.ua/book/83-zelena-kniga-reguluvanna-rinku-medu>

6	Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України «Про затвердження Розмірів плати за послуги, які надаються територіальними органами та бюджетними установами, що належать до сфери управління Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів»	96	13/02/2013	https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0380-13#Text
7	Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України «Про затвердження Ветеринарно- санітарних вимог для потужностей (об'єктів) з виробництва продуктів бджільництва»	491	08/08/2012	https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1469-12#Text
8	Митний кодекс України	4495-VI	13/03/2012	https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text
9	Закон України «Про ратифікацію Угоди про вільну торгівлю між Україною та державами ЄАВТ, Угоди про сільське господарство між Україною та Королівством Норвегія, Угоди про сільське господарство між Україною та Ісландією та Угоди про сільське господарство між Україною та Швейцарською Конфедерацією»	4091-VI	07/12/2011	https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4091-17#Text
10	Наказ Міністерства екології та природних ресурсів України «Про затвердження Правил використання диких тварин з метою отримання продуктів їх життєдіяльності»	337	26/09/2011	https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1180-11#Text
11	Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку платних адміністративних послуг, які надаються Державною ветеринарною та фітосанітарною службою, органами та установами, що належать до сфери її управління, і розміру плати за їх надання»	641	09/06/2011	https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/641-2011-%D0%BF#Text
12	Закон України «Про Перелік документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності»	3392-VI	19/05/2011	https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3392-17#Text
13	Податковий кодекс України	2755-VI	02/12/2010	https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17
14	Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку видачі експлуатаційного дозволу»	978	05/11/2008	https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/978-2008-%D0%BF#Text
15	Закон України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності»	2806-IV	06/09/2005	https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2806-15#Text

16	Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України»	1877-IV	24/06/2004	https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15#Text
17	Наказ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України «Про затвердження Правил роздрібної торгівлі продовольчими товарами»	185	11/07/2003	https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0628-03#Text
18	Закон України «Про кооперацію»	1087-IV	10/07/2003	https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1087-15#Text
19	Закон України «Про тваринний світ»	2894-III	13/12/2001	https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2894-14#Text
20	Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження загальних вимог до здійснення переробки, утилізації, знищення або подальшого використання вилученої з обігу неякісної та небезпечної продукції»	50	24/01/2001	https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/50-2001-%D0%BF#Text
21	Закон України «Про бджільництво»	1492-III	22/02/2000	https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1492-14#Text
22	Закон України «Про вилучення з обігу, переробку, утилізацію, знищення або подальше використання неякісної та небезпечної продукції»	1393-XIV	14/01/2000	https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1393-14#Text
23	Закон України «Про захист рослин»	180-XIV	14/10/1998	https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/180-14#Text
24	Закон України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів»	771/97-ВР	23/12/1997	https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/771/97-%D0%B2%D1%80#Text
25	Наказ Міністерства транспорту України «Про затвердження Правил перевезень вантажів автомобільним транспортом в Україні»	363	14/10/1997	https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0128-98#Text
26	Наказ Міністерства агропромислового комплексу України, Головного державного інспектора ветеринарної медицини України «Про затвердження Ветеринарно-санітарних правил для ринків»	23	04/06/1996	https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0314-96#Text
28	Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Тимчасового порядку справляння плати за спеціальне використання диких тварин»	123	25/01/1996	https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/123-96-%D0%BF#Text

29	Закон України «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів»	481/95-ВР	19/12/1995	https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/481/95-%D0%B2%D1%80#Text
30	Закон України «Про племінну справу у тваринництві»	3691-XII	15/12/1993	https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3691-12#Text
31	Закон України «Про карантин рослин»	3348-XII	30/06/1993	https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3348-12#Text
32	Постанова Кабінету Міністрів України «Про порядок видачі дозволів на спеціальне використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду і встановлення лімітів використання ресурсів загальнодержавного значення»	459	10/08/1992	https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/459-92-%D0%BF#Text
33	Закон України «Про ветеринарну медицину»	2498-XII	25/06/1992	https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2498-12#Text
34	Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України Технологічні вимоги до проведення селекційно-племінної роботи в галузі бджільництва	234	19.06.2015	https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0810-15#n4
35	Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції	2496-VIII	23/03/2018	https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2496-19#Text
36	Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України «Про затвердження Порядку затвердження експортних потужностей, внесення та виключення їх з реєстру затверджених експортних потужностей»	38	10/02/2016	https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0381-16#Text
37	Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України Про затвердження Вимог щодо ввезення (пересилання) на митну територію України живих тварин та їхнього репродуктивного матеріалу, харчових продуктів тваринного походження, кормів, сіна, соломи, а також побічних продуктів тваринного походження та продуктів їх оброблення, переробки	553	16.11.2018	https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0346-19#Text
38	Наказ Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України "Про деякі питання у сфері бджільництва""	338	19.02.2021	https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0280-21#Text

				https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0725-19#Text
39	Постанова Кабінету Міністрів України Про внесення змін до Правил транспортування тварин	1041	29.09.2023	https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1041-2023-%D0%BF#Text
40	Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення державного регулювання продовольчої безпеки та розвитку тваринництва»	3221-IX	30.06.2023	https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3221-20#Text
41	Наказ Міністерства Міністерства аграрної політики та продовольства України Про затвердження Гігієнічних вимог до виробництва та обігу харчових продуктів тваринного походження	№ 813	20.10.2022	https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1409-22#Text

Джерело: BRDO, Зелена книга регулювання ринку меду, 2018, сайт Верховної ради України

Після введення воєнного стану, Урядом країни було внесено деякі зміни в нормативно-правові акти регулювання діяльності суб'єктів господарювання у галузі бджільництва в умовах воєнного часу:

- Законом України від 24 березня 2022 року № 2145-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану» прийнято зміни до Земельного кодексу України та Закону України «Про оренду землі» з метою спрощення земельних відносин в частині доступу суб'єктів господарювання до земельних ділянок сільськогосподарського призначення.
- Постановою Кабінету Міністрів України від 13 березня 2022 року № 303 «Про припинення заходів державного нагляду (контролю) і державного ринкового нагляду в умовах воєнного стану» запроваджено мораторій на проведення планових/позапланових/ перевірок підприємців на період воєнного стану.

Враховуючи військовий стан та існуючі обмеження на пересування було розроблено порядок дій та рекомендацій при перевезенні пасік (кочівлі).

3. Виробництво продуктів бджільництва (обсяги виробництва, основні виробники та розподіл їх продукції в розрізі країни) - поточна статистика і тенденції

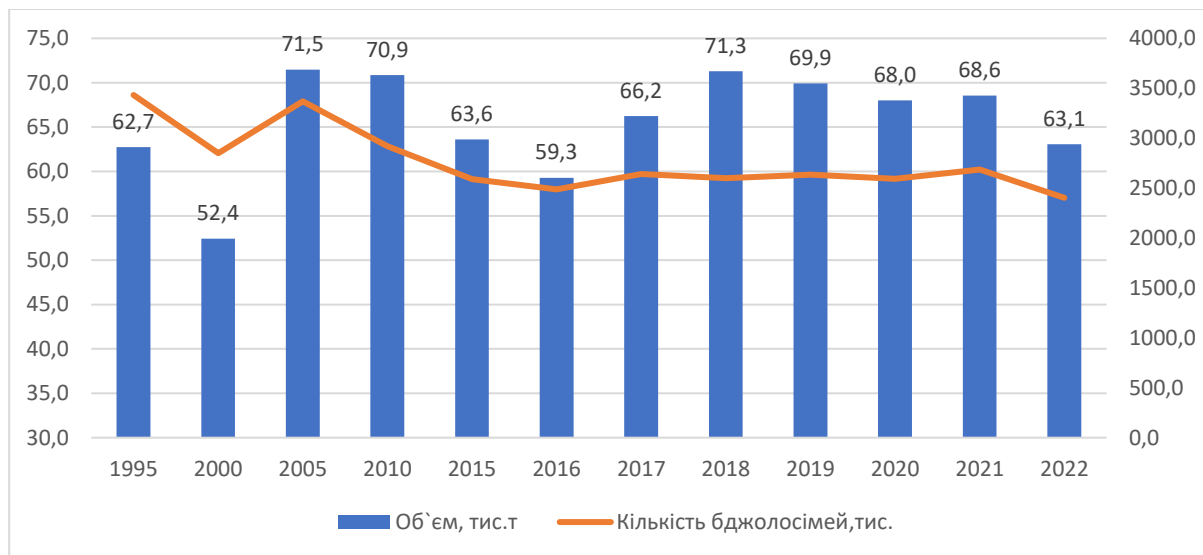
За офіційними даними, виробництво меду в Україні оцінюється в середньому на рівні 70 тис. тон.

За останні роки відбулися суттєві зміни в структурі виробництва меду за категоріями господарств. Так якщо в 90-му році частка сільгоспприємств що, займалися виробництвом меду складала 21%, то в 2000-му скоротилась до 7%, а в

2021 році питома вага цих господарств не перевищує 1%. Таким чином, основним виробником меду в Україні є домогосподарства 98-99%. Враховуючи, що обсяг виробництва розраховується методом вибіркового обстеження, це має певний рівень статистичної похибки. Крім того, через окупацію АР Крим та військових дій на Сході країни з 2014 року, було втрачено частину сировинної бази, але дефіциту меду на внутрішньому ринку не спостерігалось, а експортні продажі, навпаки, зростали в цей період. Таким чином, «втрата частини ринку» компенсувалася за рахунок зростання виробництва меду в інших областях.

Після повномасштабного вторгнення, в 2022 році було втрачено доступ до пасік, що знаходяться на тимчасово окупованих територіях, частково пасіки було зруйновано на територіях на яких велись активні бойові дії, що мало своє відображення і на об'ємах виробництва меду в 2022 році. Обсяг виробництва, за офіційними даними, скоротився на 8%, а кількість бджолосімей на 10,5%, до 2,4 млн.

Динаміка виробництва меду в Україні*

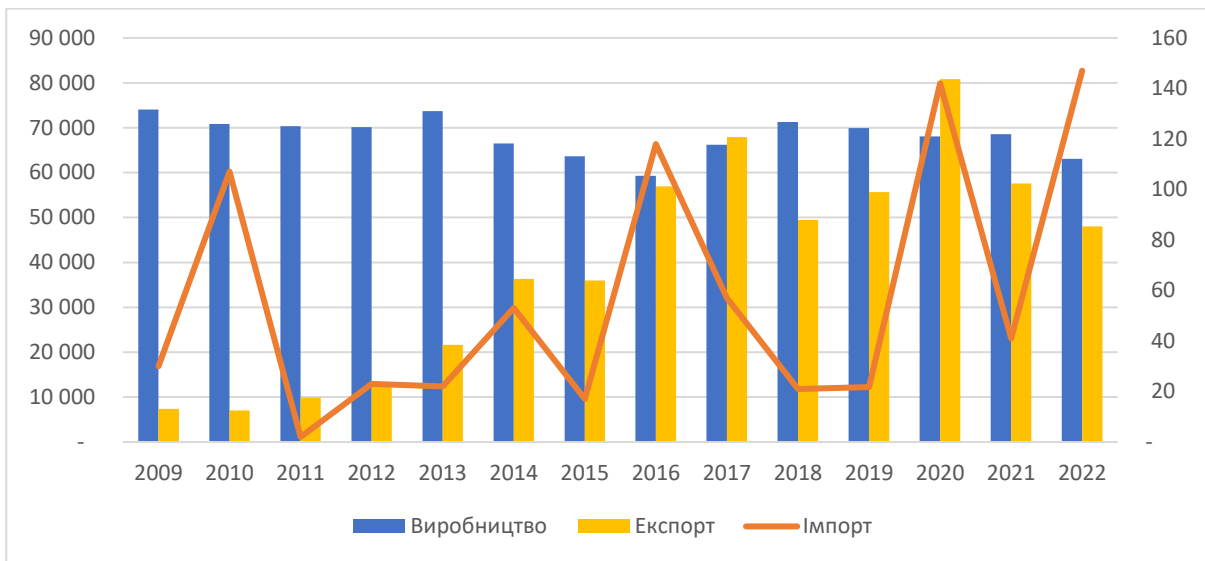

Джерело: Державна служба статистики України

**Дані наведено без урахування тимчасово окупованих російською федерацією територій та частини територій, на яких ведуться (велися) бойові дії. Дані можуть бути уточнені.*

Якщо побудувати баланс попиту та пропозиції ґрунтуючись на офіційних даних щодо виробництва та торгівлі меду, очевидно що є певний дисбаланс між обсягами виробництва та експорту. Таким чином можна стверджувати про існування певної недооцінки виробництва меду. Це також підтверджують і оператори ринку, дооцінка меду може становити 20-30% в залежності від року. Таким чином, виробництво меду становить на рівні 80-90 тис т, в окремі роки може перевищувати 100 тис. т.

Динаміка виробництва та торгівлі медом, тон

Джерело: Державна служба статистики України

Найбільший медозбір забезпечують регіони, які традиційно мають великі посівні площі під соняшником, відповідно соняшниковий мед домінує у медозборі та експорті (більше 90%). Крім того досить значні обсяги виробництва меду з гречки, ріпаку, липового, акацієвого. Треба зазначити, що в Україні зосереджені одні з найбільших площ під соняшником та гречкою в світі. Серед нішевих сортів меду і тих, які мають перспективи в майбутньому, можна виділити такі як – мед з золотарнику, фацелії, конюшиновий, буркуновий, еспарцетовий, падієвий та інші. Окрім меду в Україні, вироблюється й інші продукти бджільництва такі як віск, маточне молочко, прополіс, пилки тощо, але виключно споживаються на внутрішньому ринку.

Карта виробництва меду в 2022 році в Україні

Джерело: Дані наведено без урахування тимчасово окупованих російською федерацією територій та частини територій, на яких ведуться (велися) бойові дії. Обсяги виробництва меду наведені за 2022 р.

Джерело: Державна служба статистики України

Точна кількість пасічників та бджолосімей достеменно не відома. За оцінками, кількість пасічників сягає близько 400 тис⁶ та кількість бджолосімей 3,5 - 4 млн. Однак, згідно оцінок операторів ринку, кількість пасічників, що задіяні в харчовому ланцюжку складає від 80-100 тис. (тут не враховані пасіки, що тримають декілька вуликів для самозабезпечення себе продукцією).

В Офіційному реєстрі пасік, наразі зареєстровано більше 54 тис. пасічників, які утримують 2, 58 млн. бджолосімей. Слід зазначити, що Реєстр було запроваджено з ухваленням Наказу Мінекономіки «Про деякі питання у сфері бджільництва» № 338 в 2021р.. З цього часу кількість пасічників, що реєструють свої потужності поступово збільшується. До прийняття цього документа в Реєстрі ветеринарно-санітарних паспортів пасік було зареєстровано 851 паспорт та 42 тис. бджолосімей⁷.

⁶ <https://minagro.gov.ua/npa/proekt-zakonu-ukraini-pro-vnesennya-zmin-do-statti-24-zakonu-ukraini-pro-bdzhilnistvo>

⁷ <https://brdo.com.ua/news/ukrayinski-pasichnyky-vyhodyat-iz-tini-zrosla-kilkist-zareyestrovanyh-pasik-i-bdzholosimej/>

Реєстр пасік України

Область	Кількість пасік зареєстровано	Кількість бджолиних сімей
Вінницька	3475	217335
Волинська	1024	30991
Дніпропетровська	3831	154958
Донецька	1438	102062
Житомирська	950	40777
Закарпатська	1081	94895
Запорізька	3345	132200
Івано-Франківська	2260	99999
Київська	1837	64394
Кіровоградська	4500	235437
Луганська	1954	103823
Львівська	2226	86658
Миколаївська	3578	150436
Одеська	3104	172264
Полтавська	2447	123764
Рівненська	1079	34390
Сумська	2795	130082
Тернопільська	1793	72095
Харківська	2321	112235
Херсонська	1466	51552
Хмельницька	2405	117766
Черкаська	2679	110962
Чернівецька	1004	77987
Чернігівська	1732	62862
м. Київ	21	962
Всього	54324	2579924

Джерело: Держпродспоживслужба України

У більшості - свої пасіки стаціонарні, врожай з вулика може коливатись в залежності від регіону. Пасічники західних областей мають невисокі медозбори через обмежену медоносну базу, в середньому 5-10 кг з вулика. Основна їх спеціалізація розведення бджіл та бджоломаток подальшою реалізацією як на внутрішньому ринку, так і на зовнішньому. В той час як в центральних, східних та південних може сягати 50-100 кг за сезон з вулика.

4. Переробка меду та продуктів його переробки (оцінка рівня розвитку переробки та стримуючих факторів)

Галузь бджільництва в Україні експортно-орієнтована, так як 2/3 врожаю експортується у вигляді сировини для подальшої переробки пакерами світу, визначає необхідні стандарти та технології для процесу купажування та експорту меду. Будучи недостатньо складною та неглибокою технологічною переробкою, та з достатньо легким стартом як бізнесу, дозволяє бути в цій частині галузі і недостатньо технологічно підготовленим компаніям і безпосередньо бджолярам і великим переробникам експортерам. Це призводить до наявності великого об'єму пропозицій та значної конкуренції на зовнішньому ринку різного роду та рівня підготовки компаній переробників. Що несе відповідно ризики та загрози для формування позитивного іміджу країни виробника, та призводить до усереднення щодо якості продукції на рівні іноземних ринків та унеможлиблює будь яку роботу щодо розвитку нових ринків збуту та вирішенню питань галузі в цілому. Тільки невелика кількість компаній є сертифікованими міжнародними сертифікаційними органами щодо якості та безпечності, які регулярно підтверджують свій статус та/або мають діючу впроваджену систему НАССР. Система простежуваності як один ключових елементів у підтвердженні походження вимагає консолідації даних від оператора ринку до національного реєстру та зареєстрованого первинного виробника. Ботанічне походження, яке використовується задля отримання митних преференцій за відсутності пилкового атласу України дає велике поле для маніпулювання країною походження. Одним із викликів які Україні потрібно буде пройти це звинувачення у фальсифікації цукровими сиропами. На даний час відсутня державна програма контролю задля упередження чи виявлення фактів підробки та фальсифікації. В той же час можна стверджувати що Україна має достатній рівень кількості економічних операторів переробки та їх розміщення щодо основних регіонів медозбору є адекватним.

Внутрішній ринок, де споживання на душу дорослого населення в Україна є достатньо високим, а близько 1 кг, вимагає глибокої технології переробки та іншого класу обладнання, досвіду роботи з пакувальними матеріалами, спеціалістів маркетингу та доброго володіння збутовими функціями. Хоча ринок споживання в Україні в 2023 продовжує постачатись в своєму більшому об'ємі через канали неофіційної торгівлі – фермерські ринки, з рук в руки, де переробка або відсутня або дуже базова, досягнутий ріст за останні 2 роки в 10% в об'ємі споживання індустриально фасованих медів куплених в місцях офіційної торгівлі є значним. Це надало додатковий поштовх операторам задіяним у переробці та виробництві продуктів з доданою вартістю. Хоча їх кількість є порівняно невеликою (4 компанії) вони працюють на покращення технологій та розширення виробничої платформи.

На ринку з'явилися нові ТМ та нові технології переробки. До країни є увага серед іноземних ритейлерів щодо можливості розміщення замовлень на виробництво. Є перші досягнення системних дистрибуцій роздрібно фасованого

продукту на рівні міжнародних мереж. Будучи на протязі останніх 20 років сировинним постачальником у України є шанс змістити виробництво з кінцевих ринків споживання на свій ринок постачаючи продукт з доданою вартістю. Основними викликами тут будуть наявність та доступ до необхідного обладнання та технологій переробки.

5. Стандарти виробництва (якість та безпека) – поточна ситуація та перспективи в контексті євроінтеграції

Основні вимоги щодо показників безпечності харчових продуктів, встановлюються Законом України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» від 23.12.1997 № 771/97-ВР та Наказом МОЗ України від 23.12.2019 № 2646 «Про затвердження Показників безпечності харчових продуктів «Максимальні межі (рівні) залишків діючих речовин ветеринарних препаратів у харчових продуктах тваринного походження».

В Законі дано визначення основних термінів - оператор ринку харчових продуктів, переробка, перероблений харчовий продукт, первинне виробництво, первинна продукція, потужності.

При цьому оператори ринки зобов'язані:

- забезпечувати дотримання вимог Закону № 771 щодо гігієнічних вимог до харчових продуктів на всіх стадіях їх виробництва та обігу;
- розробляти, вводити в дію та застосовувати постійно діючі процедури, що засновані на принципах системи аналізу небезпечних факторів та контролю у критичних точках, забезпечувати належну підготовку з питань застосування постійно діючих процедур, що базуються на принципах системи аналізу небезпечних факторів та контролю у критичних точках, осіб, які є відповідальними за ці процедури, під час виробництва та обігу харчових продуктів;
- надсилати компетентному органу повідомлення у випадках, передбачених частинами третьою – п'ятою цієї статті, і отримувати експлуатаційний дозвіл у випадках, передбачених Законом №771;
- реєструвати потужності.

Оператори ринку, що провадять діяльність, пов'язану з виробництвом та/або обігом продуктів бджільництва, зобов'язані:

- 1) зареєструвати потужності, якщо вони здійснюють таку діяльність: заготівля меду або інших продуктів бджільництва (первинна продукція); зберігання та поводження з первинною продукцією в місці первинного виробництва, за умови що при цьому істотно не змінюється стан такої продукції; транспортування продуктів бджільництва; зберігання продуктів бджільництва не в місці первинного виробництва; виробництво продуктів бджільництва на малих потужностях (не більше 1000 кілограмів або 1000

літрів на тиждень у середньому протягом року, тобто не більше ніж 52 тони за рік);

- 2) отримати експлуатаційний дозвіл, якщо вони здійснюють таку діяльність: обробку та/або переробку продуктів бджільництва (декристалізація, гомогенізація, купажування, кремування та пов'язані з цим технологічні процеси), крім малих потужностей.

В той же час слід зазначити, що якщо таки виробник приготував зі свого меду, наприклад, крем-мед, то він уже має отримати саме експлуатаційний дозвіл.

Згідно цього Закону, мед та інші продукти бджільництва: всі види бджільництва повинні розглядатися як первинне виробництво. Це включає в себе бджільництво (навіть якщо ця діяльність охоплює наявність вуликів на відстані від приміщення бджоляра), збирання меду, його центрифугування та упаковку та / або упаковку в приміщенні бджоляра. Інші операції за межами приміщення бджоляра (наприклад, центрифугування та / або упаковка / упаковка меду) не можуть розглядатися як первинне виробництво, включаючи продукти, які здійснюються від імені бджолярів колективними установами (наприклад, кооперативи).

Оператори ринку, що здійснюють первинне виробництво, а також провадять пов'язану з первинним виробництвом діяльність, зокрема транспортування, зберігання та обробки первинної продукції в місці первинного виробництва, за умови, що при цьому не змінюється суттєво стан таких продуктів не зобов'язані впроваджувати процедури засновані на принципах HACCP. В той же час, оператори ринку, що здійснюють переробку продуктів бджільництва повинні провести аналіз небезпечних факторів і у разі встановлення небезпечних факторів, яким необхідно запобігти або які необхідно усунути або зменшити до прийняттого рівня, повинні розробити та впровадити процедури засновані на принципах HACCP.

Таким чином, виробники первинного продукту продукту не зобов'язані у себе на підприємствах (пасіках) впроваджувати процедури HACCP, а це суттєво полегшує діяльність первинних виробників.

Крім того, в законі зазначено, що Вимоги до операторів ринку стосовно забезпечення простежуваності. Кожен оператор ринку незалежно від того, яким видом виробництва займається (первинне виробництво, переробка, транспортування чи продаж) має відповідати вимогам щодо простежуваності. Тобто в будь-який момент бути готовим показати, хто є його постачальником чи покупцем.

Крім того в Законі також зазначені конкретні вимоги, що пред'являються до маркування продукції, ряд статей, які регламентують гігієнічні вимоги до виробництва продукції. Ці вимоги рівноцінні, рівнозначні як для виробників первинної, так для виробників переробленої продукції та всіх інших учасників ринку харчових продуктів (за винятком того, чи регламентована ними діяльність виробника).

Наразі триває обговорення Проекту наказу Мінагрополітики «Про затвердження Гігієнічних вимог до потужностей на яких здійснюється виробництво

та/або обіг продуктів бджільництва», який імплементує 6 Регламентів Європейського Союзу, а саме Регламент Європейського Парламенту і Ради(ЄС)№178/2002 від 28 січня 2002 року про встановлення загальних принципів і вимог харчового права, створення Європейського органу забезпеченості харчових продуктів та встановлення процедур у питаннях, пов'язаних із безпечністю харчових продуктів, Регламент Європейського Парламенту і Ради(ЄС)№852/2004 від 29 квітня 2004 року про гігієну харчових продуктів, Регламент Європейського Парламенту і Ради(ЄС)№1169/2011 від 25 жовтня 2011року про надання споживачам інформації про харчові продукти, Регламент 1935/2004 Європейського Парламенту і Ради від 27 жовтня 2004 року щодо матеріалів і предметів, призначених для контакту з харчовими продуктами, Регламент Європейського Парламенту і Ради(ЄС)№853/2004 від 29 квітня 2004року про встановлення спеціальних гігієнічних правил для харчових продуктів тваринного походження та Директиву Ради 2001/110/ЄС від 20 грудня 2001року про мед.

Наразі чинні Ветеринарно-санітарні вимоги для потужностей (об'єктів) з виробництва продуктів бджільництва затверджені наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України від 08 серпня 2012 року № 491, давно вже застаріли і не враховують вимоги вище вказаних актів права Європейського Союзу, оскільки їх було розроблено відповідно до Закону України від 23 грудня 1997 року № 771/97-ВР «Про безпечність та якість харчових продуктів» (в редакції Закону України від 06 вересня 2005 року № 2809-IV).

Національні вимоги щодо показників безпечності та якості меду гармонізовані з європейськими документами, зокрема [Директивою Ради 2001/110/ЄС](#) від 20 грудня 2001 року про мед, [Регламентом Європейського Парламенту та Ради \(ЄС\) № 853/2004 від 29 квітня 2004 року](#) про встановлення спеціальних гігієнічних правил для харчових продуктів тваринного походження. Документи встановлюють спеціальні правила щодо гігієни харчових продуктів тваринного походження для операторів ринку харчових продуктів. Ці правила доповнюють правила, встановлені регламентом (ЄС) № 852/2004

Вимоги ЄС до складу меду зафіксовані в Директиві Ради № 2001/110/ЄС, їх застосовують до неперероблених і перероблених продуктів тваринного походження⁸

На національному рівні, вимоги до меду містять шість стандартів, серед яких три нормативні документи містять вимоги до меду як харчового продукту: ДСТУ 4497:2005 «Мед натуральний. Технічні умови», ДСТУ 4649:2006 «Мед з фітодобавками. Технічні умови» та ДСТУ 7007:2009 «Мед штучний. Технічні умови», а інші три стосуються методів випробування, а також процесу відбору та підготовки проб.

Критерії якості та безпечності меду в Україні регламентуються ДСТУ 4497:2005 «Мед натуральний. Технічні умови». За вимогами національного стандарту з фізико-хімічних показників нормуються: видовий склад пилкових зерен, масова частка води

⁸ <https://dglip.nubip.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ba377c50-1340-4844-8fa1-3bef13e665a2/content>

та сахарози, вміст відновлювальних цукрів і проліну, діастазне число, кількість гідроксиметилфурфуролу (ГМФ), кислотність та електропровідність, наявність паді. Стандарт наразі носить добровільний характер.

Наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України № 330 від 19 червня 2019 року було встановлено вимоги на маркування меду, введено класифікацію меду, дана характеристика та критерії складу(вміст цукрів, вологи, вміст гідроксиметилфурфуролу (ГМФ) , електропровідність тощо.

Порівняльний аналіз національних та європейських нормативних вимог до меду показав, що Наказ № 330 містить вимоги, максимально наближені до міжнародних та європейських. В той же час національний стандарт ДСТУ 4497:2005 не відповідає європейським вимогам, оскільки передбачає розподіл меду за ґатунками, у той час, як міжнародні стандарти передбачають класифікацію меду за призначенням, а також існує різниця у вимогах щодо переліку показників якості меду, одиниць виміру показників якості меду, вмісту води тощо (9).

Порівняльна характеристика європейських та національних вимог щодо фізико-хімічних показників меду⁹

№	Показник	Директива Ради № 2001/110/ЄС та інші європейські вимоги	Національні вимоги за ДСТУ 4497:2005		Наказ №330 від 04.07.2019
			вищий ґатунок	перший ґатунок	
1	Вміст вологи ¹ , % (г / 100 г)				
	- загалом	≤ 21	≤ 18,5	≤ 21	≤ 20
	- верес, конюшина	≤ 23			≤ 23
	- мед з вересу для кондитерських виробів	≤ 25			≤ 25 (з вересу для кондитерських виробів)
2	Видиме зниження вмісту цукру ² , г / 100 г				
	- незазначені нижче меди	≥ 60	Не нормується	Не нормується	≥ 60
	- падь або суміш паді та квіткового меду	≥ 45	Не нормується	Не нормується	≥ 45
3	Вміст нерозчинних у воді твердих речовин, г / 100 г		Не нормується	Не нормується	
	- загалом	≤ 0.1	Не нормується	Не нормується	≤ 0.1

⁹ <https://dqlib.nubip.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ba377c50-1340-4844-8fa1-3bef13e665a2/content>,
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_006-01#Text

	- пресований мед	≤ 0.5			≤ 0.5
4	Вміст мінералів (зола), г / 100 г		Не нормує- ться	Не нормує- ться	Не нормує- ться
	- загальний	≤ 0.6			
	- падь або суміш паді та квіткового меду або каштанового меду	≤ 1.2			
5	Кислотність, міліекв. гідроокису натрію (0.1 моль/дм ³) на 1 кг	≤ 40	≤ 40	≤ 50	≤ 50 (≤ 804)
6	Діастазна активність після обробки та / або змішування (од. Готе) ⁵				
	- загальний	≥ 8	≥ 15	≥ 10	≥ 86
	- меди з природним низьким вмістом ферментів	≥ 3			
7	Вміст ГМФ після обробки та / або змішування, м г /кг	≤ 40	≤ 10	≤ 25	≤ 40 (≤ 807)
8	Вміст фруктози та глюкози 8, % (г / 100г)				
	- квіткових медів	≥ 60	≥ 80	≥ 70	≥ 60
	- падь або суміш паді та квіткового меду	≥ 45			≥ 45
	Вміст сахарози, % (г / 100 г)				
	- незазначені нижче меди	≤ 5	≤ 3,5	≤ 6	≤ 5
	- цитрусовий (Citrus spp.), солодушка (Hedysarum spp), люцерновий (Medicago sativa), банксія (Banksia menziesii), робінія (Robinia pseudoacacia)	≤ 10			≤ 10
- лаванда (Lavandula spp.)	≤ 15			≤ 15	
9	Електропровідність, мС / см		≤ 0,8	0,2–1,0 0,2–1,5	≤ 0,8

Примітка: ¹у національних документах подано як масова частка води; ² у національних документах подано як масова частка відновлюваних цукрів; ³у національних документах подано як масова частка сахарози до безводної речовини; ⁴для промислового використання; ⁵у національних документах подано як одиниці Готе; ⁶активність діастази (за шкалою Шей- да (Шаде)); ⁷як виняток, мед із заявленим походженням із регіонів із тропічним кліматом та його купажі (суміші); ⁸відновлювальні цукри за ДСТУ 4497:2005

Таким, чином національна нормативна база, що регламентує значення показників безпечності та якості меду, потребує оптимізації. Так, наприклад національний стандарт ДСТУ 4497:2005 передбачає розподіл меду за ґатунками та не враховує показники безпечності та якості меду для окремих його ботанічних сортів, які отримують в Україні. В той же час Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України № 330 потребує гармонізації з міжнародними та європейськими вимогами стосовно вмісту вологи, вмісту мінералів та діастазної активності компонентів меду¹⁰.

6. Збут продукції - канали збуту (внутрішній ринок і його оцінка)

Обсяги виробництва меду в Україні повністю задовольняють попит на внутрішньому ринку. За оцінками операторів ринку, в середньому споживання меду на людину складає до 1 кг меду в рік. Враховуючи кількість населення в Україні, рівень споживання меду на одну людину, а також оцінки операторів ринку, можна припустити, що споживання на внутрішньому ринку в довоєнний період складало на рівні 41-42 тис. тон. З початком повномасштабної війни та еміграцією населення (згідно з даними ООН за кодомом на сьогодні перебуває 6,24 млн українських біженців¹¹.), падіння доходів та зниження купівельної спроможності населення спричинило зниження попиту на мед. Відповідно, споживання на внутрішньому ринку впало щонайменше на 6, 2 тис. тон. За оцінками становите на рівні 34 тис. тон.

При цьому близько 80% внутрішнього споживання населенням покривається за рахунок приватних домашніх господарств, а 20% проходить через переробку професійними(індустріальними) та малими операторами ринку, і продається через канали офіційної торгівлі.

На внутрішньому ринку можна виділити декілька гравців.

1. Пасічники(приватні домашні господарства), які виробляють та реалізують мед через канали неофіційної торгівлі(безпосередньо з «рук в руки», мають постійних клієнтів(друзі, родичі, сусіди, реалізація на виставках та локальних ярмарках, фермерських ринках тощо). Невеликий відсоток реалізує свою продукцію онлайн(через власні інтернет-магазини, соціальні мережі (Facebook, Instagram тощо), маркетплейси. Фактично дана категорія продавців складає 80% від внутрішнього ринку споживання населенням.
2. Середні та промислові пасічники, та реалізують мед заготівельникам - колекторам або ж напрямку компаніям експортерам

¹⁰ <https://dglip.nubip.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ba377c50-1340-4844-8fa1-3bef13e665a2/content>

¹¹ <https://www.epravda.com.ua/news/2023/08/16/703274/>

3. Великі індустріальні виробники (переробники). Реалізація відбувається виключно через канали офіційної торгівлі. Кількість виробників складає 10-15 компаній, що системно реалізують продукцію в загальнонаціональних мережах, магазинах біля дому тощо. Частка цих компаній складає до 15% від загального споживання в країні. Реалізуються продукцію під власними ТМ, так і Privat label. Незначних відсоток меду реалізується на підприємствам харчової галузі (хлібопекарні, кондитери).

Основні гравці на внутрішньому ринку*

Назва компанії	% внутрішнього ринку	ТМ
Мед України	40	ТМ Пасіка THE HONEY ТМ Літній
Бартнік & U` bee	20	ТМ Бартнік
Лумелі/Мед Поділля	15	ТМ "MARBEE" ТМ Мед Поділля
Біхайв	5	ТМ Beehive
Асканія Пак	5	ASCANIA
Діоніс Мед, ФОП Кошлатий	5	Медовий Шлях Златомед
Інші	10	

**Оцінки*

4. Малі та локальні виробники(офіційно зареєстровані малі виробники, ФОП)-реалізація продукції здійснюється через місцеві магазини, магазини фермерських продуктів, санаторії, турбази тощо). Данна категорія продавців покриває 5 % внутрішнього ринку.

Також треба зазначити, що ринок споживання з каналів офіційної торгівлі за останні три роки подвоївся, і далі продовжує зростати в натуральних одиницях. Цьому сприяє та головними чинником є урбанізація та розвиток кількості та якості ритейлерів України. Також нові виробничі технології окремих операторів (наприклад, крем-меди, медові суміші)та підходи до формування довіри у споживача до якості товару, що продається з полиці супермаркету дають чіткі підстави вважати що споживання індустріально фасованих медів буде продовжувати зростати в найближчій перспективі. За оцінками, індустріальні меди можуть збільшити частку до 40-50% загального споживання країни в перспективі 5-7 років.

Структура каналів купівлі меду *

* За оцінками на основі даних Державної служби статистики України.

На внутрішньому ринку також присутні за різними оцінками 100-150 заготівельників/трейдерів, як і консолідує мед від дрібних та малих пасічників, формуючи товарні партії для подальшого продажу компаніям переробника/експортерам.

7. Експорт (умови, обсяги, обмеження та перспективи в контексті євроінтеграції, існуючі та перспективні ринки)

Україна являється нетто-експортером меду, стабільно входить в TOP-5 ключових експортерів меду та стабільно займає 1-2 місце постачальників меду в країні ЄС.

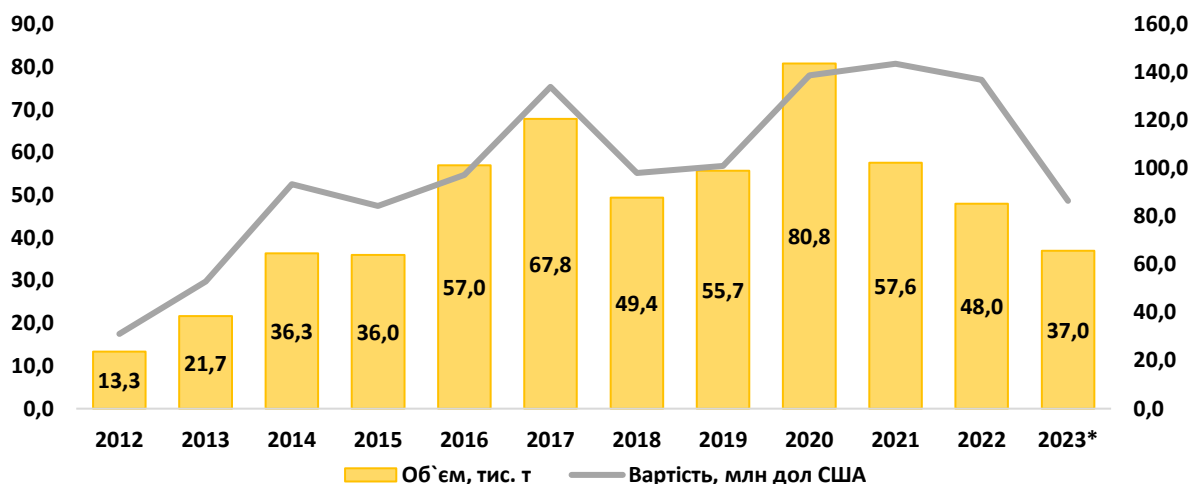
Починаючи з 2000хх рр, в Україні відзначається планомірне збільшення обсягів експорту з України. Стрімке зростання фіксувалося аж до 2017 року, коли було експортовано рекордні 67,8 тис. тон або \$133,9 млн. Кількість країн-покупців українського меду зростає з 31 у 2010 році до більш ніж 50 за підсумками 2018 року.

Сприяли позитивним тенденціям у галузі низка факторів: глобальні тренди збільшення попиту на натуральні продукти, вигідне географічне розташування України, розвинена транспортна інфраструктура, а також зростання інвестицій у галузь та введення в роботу нових виробничих потужностей. Наприклад, завод компанії «Біхайв» потужністю 10 тис./рік (Черкаська обл. 2015 р), Юкреїніан Бі – 120 тон/добу (Хмельницька обл., 2016), Ренома – 1000 т/рік (Львівська область, 2017).

Однак, негативна цінова тенденція на світовому ринку, що зберігалася протягом останніх кількох років, внаслідок перенасиченням ринку, в тому числі за рахунок присутності фальсифікованого продукту, продовжили негативно впливати

на цінову ситуацію в Україні. Внаслідок чого зростання обсягів експорту меду з України на супроводжувалося зниженням середньої вартості українського продукту.

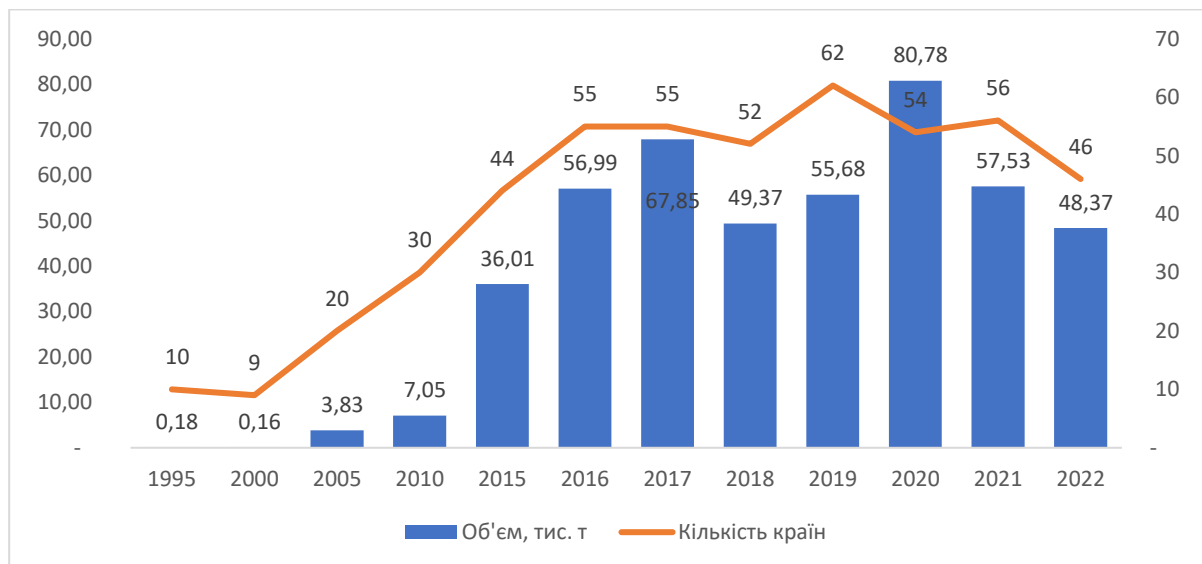
Динаміка експорту меду з України

*Оперативні дані за 9 місяців 2023 року

Джерело: Державна служба статистики України, Державна митна служба
Український мед експортується в приблизно в 50 країн світу.

Експорт меду та кількість країн – покупців

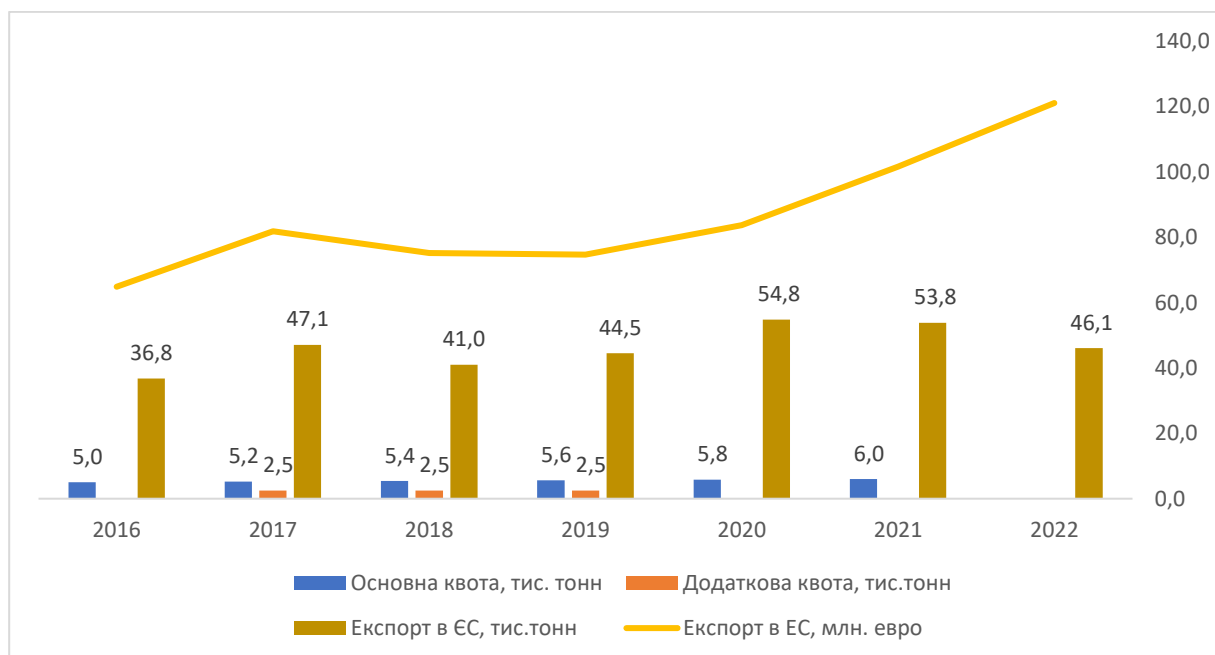
Джерело: Державна служба статистики України

Основний мед, що експортується з України – соняшниковий, незначній кількості - акацієвий, липовий, ріпаковий. Більше 95% меду що поставляється на зовнішні ринки – мед в бочках, незначний відсоток меду експортується фасований в банку.

Підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом в 2014 році, а особливо положення про створення глибокої та всеосяжної зони вільної торгівлі (ПВЗВТ), сприяло як збільшенню кількості країн-покупців українського меду

серед європейських країн, так і збільшилася частка України на ринку, що вже працюють. У липні 2017 року Рада ЄС ухвалила рішення про надання додаткових торгових преференцій для України. Автономні преференції передбачали додаткову щорічну квоту в розмірі 2,5 тис. тон та діяли три роки. Додаткова квота відкривалася з 1 жовтня у період 2017-2019 років. Однак, не зважаючи на наявність як річної, так і додаткової квоти, експорт меду у країни ЄС значно перевищував наявну квоту – 5-9 разів в залежності від обсягів експорту. Тарифна квота на мед вичерпувалась українськими виробниками вже протягом перших днів січня. При перевищенні обсягу квоти застосовується ставка увізного мита ЄС — 17,3%.

Безмитні квоти на поставку українського меду в ЄС

Джерело: Eurostat Comext

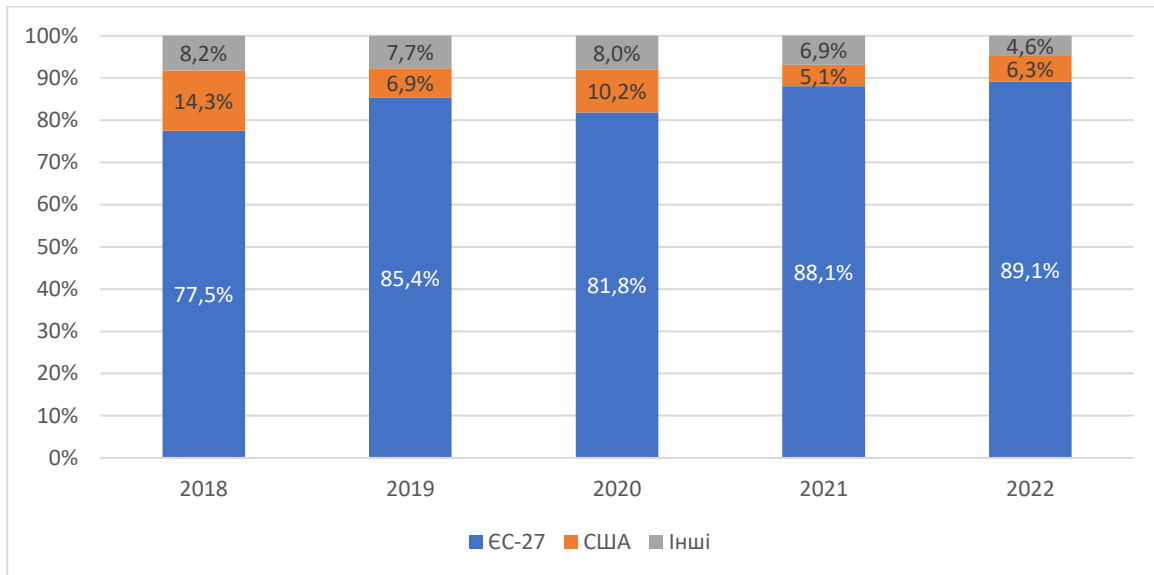
Ключовими покупцями меду являються країни Європейського Союзу та США.

Структура експорту меду з України

	2018	2019	2020	2021	2022
ЄС-27	77,5%	85,4%	81,8%	88,1%	89,1%
США	14,3%	6,9%	10,2%	5,1%	6,3%
Великобританія	0,5%	0,7%	0,4%	1,4%	1,0%
Японія	0,3%	0,4%	0,7%	2,5%	1,1%
Швейцарія	0,2%	0,1%	0,2%	0,3%	0,8%
Інші	7,3%	6,4%	6,8%	2,7%	1,7%
Загалом	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Джерело: Державна служба статистики України, Державна митна служба

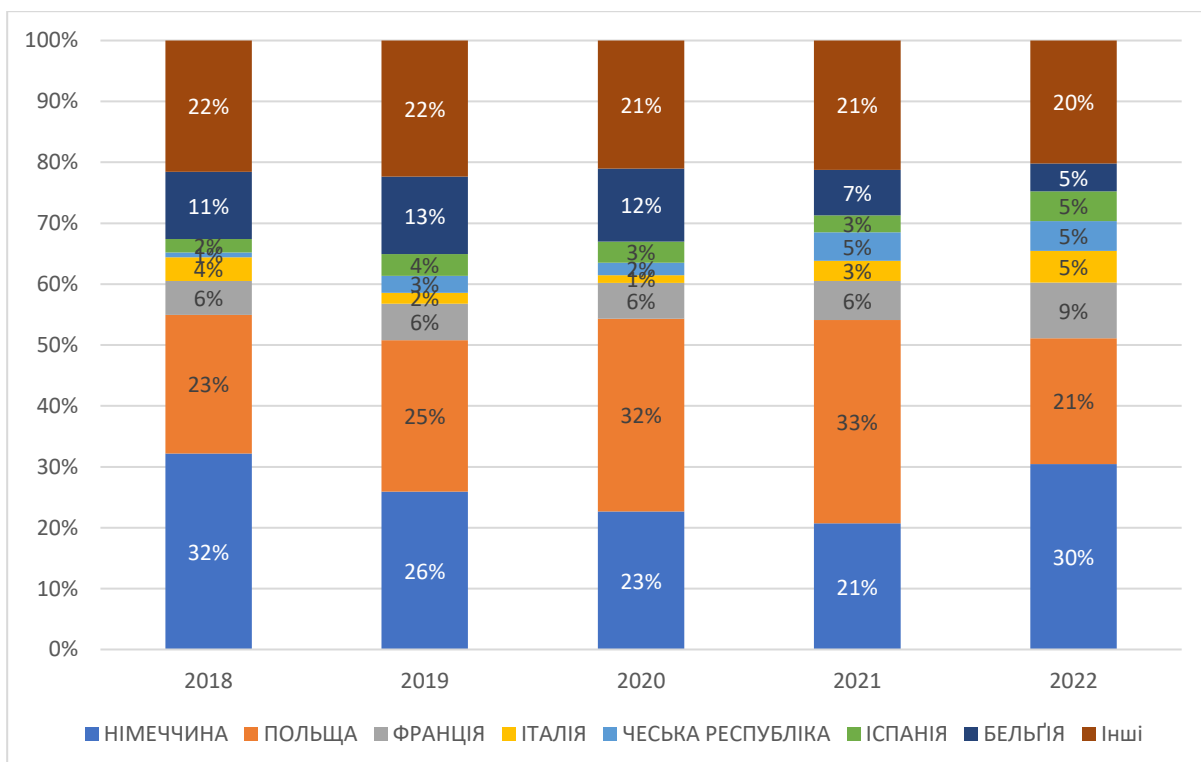
Структура експорту меду з України

Джерело: Державна служба статистики України, Державна митна служба

Серед європейських країн найбільшим покупцем є Німеччина та Польща, які в середньому імпортують 50% від загального імпорту українського меду, який постачається до країн ЄС.

Ключові покупці меду в ЄС

Джерело: Державна служба статистики України, Державна митна служба

Станом на початок липня 2023 року Україні зареєстровано 88 експортні потужності, в тому числі право експорту меду та продуктів бджільництва на територію Європейського Союзу мають 74 підприємства.

Ринок меду достатньо консолідований. Перша десятка компаній-експортерів відвантажує приблизно 70 % обсягів зовнішніх поставок з України.

Назва компанії	Оцінка частки в 2023 р	Виробник меду
«ЮКРЕЙНІАН БІ»/Бартнік	13%	+
«МЕД-ОК»	11%	
«БІХАЙВ»	10%	+
«НАТУРАЛЬНИЙ МЕД»	9%	
«МЕДОВИЙ КРАЙ»	7%	
«ДЖЕСА»	5%	
«ЛУМЕЛІ»/Мед Поділля	6%	+
ДЕНЧЕР'С МЕД	4%	
Асканія-Пак	4%	+
ОРГАНІК ЕКСПОРТ	3%	+
Інші	28%	

*За оцінками

Після початку повномасштабного вторгнення, в травні 2022 року Рада ЄС скасувала усі мита і квоти на український експорт. В травні 2023, Рада ЄС затвердила Регламент № 2022/87, про продовження ще на рік заходів з тимчасової лібералізації торгівлі з Україною, які охоплюють скасування усіх мит, квот і торговельних захисних обмежень щодо українського експорту який продовжує призупинення всіх мит, квот і заходів торговельного захисту на експорт з України до Євросоюзу ще на рік – до червня 2024 року.

Якщо говорити про найбільш перспективні ринки для реалізації українського меду, то наразі ринки є Японія, Скандивські країни, Близький Схід, США .

8. Державна підтримка галузі (поточний стан та перспективи)

Державна підтримка галузі бджільництва, згідно зі статтею 8 Закону України «Про бджільництво», здійснюється через :

- створення умов і сприяння розвитку бджільництва на Україні;
- проведення наукових досліджень і вжиття заходів щодо охорони та збереження генотипів бджіл;
- відшкодування витрат на ветеринарно-санітарне забезпечення бджільництва;
- надання пільг при оподаткуванні відповідно до чинного законодавства;
- надання кредитів та залучення інвестицій на пільгових умовах;

- надання цільових субсидій та інших видів фінансової підтримки;
- підготовки спеціалістів із бджільництва;
- вжиття інших заходів економічного стимулювання.

Фінансування заходів у галузі бджільництва (стаття 26 Закону України «Про бджільництво») здійснюється за рахунок: Державного бюджету України, місцевих бюджетів, інших.

Загальнодержавні та регіональні цільові програми у галузі бджільництва фінансуються відповідно в межах коштів, передбачених у Державному бюджеті України та місцевих бюджетах на проведення селекційно-племінної роботи у тваринництві.

В межах Державної програми підтримки розвитку тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції, затвердженою постановою КМУ від 07.02.2018 № 107 (зі змінами), пасічникам надають фінансову підтримку у вигляді спеціальної дотації за наявні бджолосім'ї та часткове відшкодування вартості за закуплені у племінних заводів та бджолорозплідників бджолині матки та бджолині пакети.

Відповідно до Постанови, дотація за бджолосім'ї надається на безповоротній основі фізичним особам та суб'єктам господарювання, які є власниками бджолосімей, за наявні в поточному році від 10 до 300 бджолосімей у розмірі 200 гривень за бджолосім'ю. У разі наявності більше ніж 300 бджолосімей максимальний розмір дотації становить 60000 гривень одному отримувачу. Дотація нараховується на ту кількість бджолосімей, що зазначена у ветеринарно-санітарному паспорті пасіки, обстеження якої було проведено Держпродспоживслужбою у поточному році.

Крім того, в документі передбачене часткове відшкодування вартості за закуплені у племінних заводів та бджоло розплідників бджолині матки - 160 гривень за одну штуку, бджолині пакети - 800 гривень за одну штуку.

Державна підтримка бджолярів здійснювалась протягом 2020 та 2021 років. В межах даної програми в 2020 році було надана спеціальна бюджетна дотація за наявні бджолосім'ї обсягом 239,4 млн грн, в 2021 р – майже 240 млн грн. При цьому слід зазначити, що запланована в 2022 році підтримка бджолярів не реалізувалась через війну. Відновлення підтримки бджолярів можливо після закінчення війни.

Державна підтримка бджолярів

	2020	2021	2022*
Відшкодування вартості закуплених племінних тварин, бджіл, сперми та ембріонів, млн	0,02	0,260	1,2
- Кількість бджоломаток	60	173	5000
- Кількість бджолопакетів	-	538	500

Спеціальна бюджетна дотація на наявні бджолосімії			
Нараховано Дотацій, млн. грн	239, 440	239,959	265,000
Кількість бджолосімей, тис	1 197, 2	2 195,1	1 325,0
Кількість отримувачів	23 430	39 754	-

*Було затверджено на 2022, однак програма не реалізувалась.

Джерело: Наказ Міністерства Економіки від 30.06.2020 №1237, Наказ Міністерства Економіки від 18.11.2020 № 2357

Наразі існують окремі регіональні програми підтримки бджільництва. Наприклад, в цьому році у Вінницькій області¹² фінансовою підтримкою мали можливість скористатись фізичні особи, які є резидентами України та їх пасіки розташовані на території Вінницької громади у таких розмірах: від 4 до 9 бджолиних сімей — 200 грн за одну бджолосім'ю; від 10 до 300 бджолиних сімей — 100 грн за одну бджолосім'ю. Фінансову допомогу отримали 40 пасічників громади. Крім того, міжнародними організаціями реалізуються грантові програми для підтримки та розв'язку малого бізнесу, та пасічників в тому числі.

9. Вплив війни на розвиток галузі (включно з очікуваннями після закінчення війни)

Вторгнення рф в Україну наприкінці лютого 2022 року, спричинило суттєві втрати та збитки аграрному сектору України, в тому числі і галузі бджільництва.

Втрата виробничо-ресурсного потенціалу сектору.

З боку первинного виробництва – це втрата доступу до пасік як до сировинної бази, що знаходяться на тимчасово окупованих територіях, або перебувають під постійними обстрілами(наприклад прикордонні з росією території). Якщо в 2021, сумарна частка Донецької, Луганської, Запорізької та Херсонської областей складала в загальному обсязі виробництва 20%, то в 2022 році - лише 14%. Крім того, суттєво скоротилось виробництво в прифронтових областях – в Донецькій області (-57% до 2021 р.), Дніпропетровській (-32%), Запорізькій (-44%), Харківській (-45%), Херсонська (-66%), Миколаївська (-24%). Треба зазначити, що частково також було пошкоджено чи втрачено пасіки через неможливість їх евакуювати з зони активних бойових дій. Точну кількість втрат , наразі , оцінити не можливо адже продовжуються активні бойові дії, обстріли.

В той же час, за рік війни, згідно оцінок КШЕ¹³ на кінець грудня 2022 р, внаслідок російської агресії загинуло майже 400 тис. бджолосімей, а річні втрати через

¹² <https://vn.20minut.ua/Podii/u-vinnitsi-40-pasichnikiv-otrimali-groshi-z-byudzhetu-mista-yak-skoris-11903578.html>

¹³ ОГЛЯД НЕПРЯМИХ ВТРАТ ВІД ВІЙНИ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ УКРАЇНИ. https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/11/Losses_report_issue2_ua-1.pdf

зниження обсягів виробництва оцінюються приблизно в 24 млн. дол. США Враховуючи, що війна в країні продовжується, відповідно й обсяг збитків продовжує зростати.

Ще одним викликом для пасічників є зменшення доходу через порушення логістичних ланцюгів, зниження попиту як на бджолопакекти так і на продукти бджільництва, обмеження на пересування пов'язані з військовим станом.(не можливість кочівлі пасік в ліси та посадки, тощо), зниження внутрішніх цін на мед, а також додаткові витрати через подорожчання факторів виробництва.

Експортна діяльність. Не дивлячись на війну, яка триває, експорт меду в країні ЄС продовжувався, хоч і стикнувся з деякими перешкодами та обмеженнями. По-перше треба зазначити про зменшення обсягів експорту меду на 17% в натуральному виразі. По-друге логістичні труднощі, а саме збільшення черги на кордоні з Польщею, Словаччиною, та іншими через різке збільшенням транспортного потоку особливо на кордонах між Україною та державами-членами ЄС, в тому числі у зв'язку з блокадою портової інфраструктури.

Крім того, ряд країн вводив торговельні обмеження та повну заборону імпорту меду в низку країн Європейського Союзу. Наприклад, Польща взагалі закривала транзит, зокрема, сільськогосподарської продукції через свою територію, в той же час Угорщина заборонила імпорт аграрної продукції, в тому числі і меду з 15 вересня поточного року. Також Словаччина заборонила імпорт меду з України з 1 грудня 2023. За оцінками операторами ринку, черга в очікуванні перетину кордону станом на початок грудня вантажами складає близько 2 місяців.

Крім того, за 2 роки війни було втрачено виробничі потужності одних з ключових гравців (зруйновані або ж підприємства знаходяться на тимчасово окупованих територіях). Так, наприклад було зруйновано завод в м. Волноваха, Донецька область), загальною потужністю близько 5 тис тон в рік, а також завод по переробці меду знаходиться на тимчасово окупованій території в Херсонській області (потужність на рівні 5 тис. тон в рік). Компанії входили в TOP-10 ключових експортерів меду.

Через блокаду портової інфраструктури було практично втрачено ринки США, Близького Сходу та Японії для експорту меду. Також, до 2022 року, ключовим ринком збуту бджоло пакетів та бджолиних маток була рф. Протягом 2018-2021 року, за цим напрямком в середньому експортувалось 74% від загального обсягу. В 2022 році основний ринок збуту - Канада (90%).

Також галузь відчула суттєві труднощі з експортною тарою (бочками), адже ключовий виробник знаходиться в тимчасово окупованому Бердянську (Запорізька область). У зв'язку з цим компанії експортери вимушені імпортувати тару для подальшого експорту меду, що спричинило збільшення собівартості на пакувальні матеріали на 60%.

Ще одним викликом спричиненим війною є відтік професійних кадрів через мобілізацію та міграцію, зниження продуктивності праці через постійні тривоги та обстріли.

Крім того, катастрофічний вплив війна спричинила й екології та природнім ресурсам.

Очікування після війни:

1. Відновлення обсягів виробництва та експорту до довоєнних об'ємів.
2. Відбудова втрачених виробничих потужностей.
3. Залучення нових інвестицій в галузь
4. Зміщення виробництва в сторону виробництва продукції доданої вартості
5. Можливі поглинання іноземними компаніями українських компаній

10. Перспективи сталого розвитку сільських територій з урахуванням розвитку медової галузі (роль галузі для розвитку сільських територій)

Розвиток бджільництва в сільських територіях може сприяти значному покращенню економічної та сталого розвитку сільськогосподарського сектору. Підходи до сталого розвитку сільських територій, можуть визначати перспективи, які відзначаються екологічною, економічною та соціальною вигодою.

Завдяки ефекту мультиплікатора розвиток галузі бджільництва сприятиме більш ефективному функціонуванню рослинництва, тваринництва, підвищуючи урожайність сільськогосподарських культур через запилення, покращує якість кормів для тварин, сприяє зайнятості населення в сільській місцевості. Таким чином відбувається нарощування ресурсної бази для переробних виробництв і, як наслідок, збільшення доданої вартості, покращення умов життя не тільки пасічників, а й всього населення територіальної громади.

Розвиток бджільництва підтримуватиме біологічне розмаїття медоносних культур (гречка, конюшина, люцерна і т.д.); сприятиме збільшенню поверхні зеленої маси землі, що забезпечує інші живі організми рослинною їжею, поповненню атмосфери киснем, а отже покращенню стану природного середовища, розвитку екотуризму.

Одним з можливих шляхів розвитку сільських територій, є забезпечення концентрації та спеціалізації агропромислового виробництва, в тому числі і бджільництві. Підвищення конкурентоспроможності підприємств АПК є розвиток інтеграційних процесів як горизонтальних, так і вертикальних, серед яких можна виділити такі як кооперацію та кластеризацію.

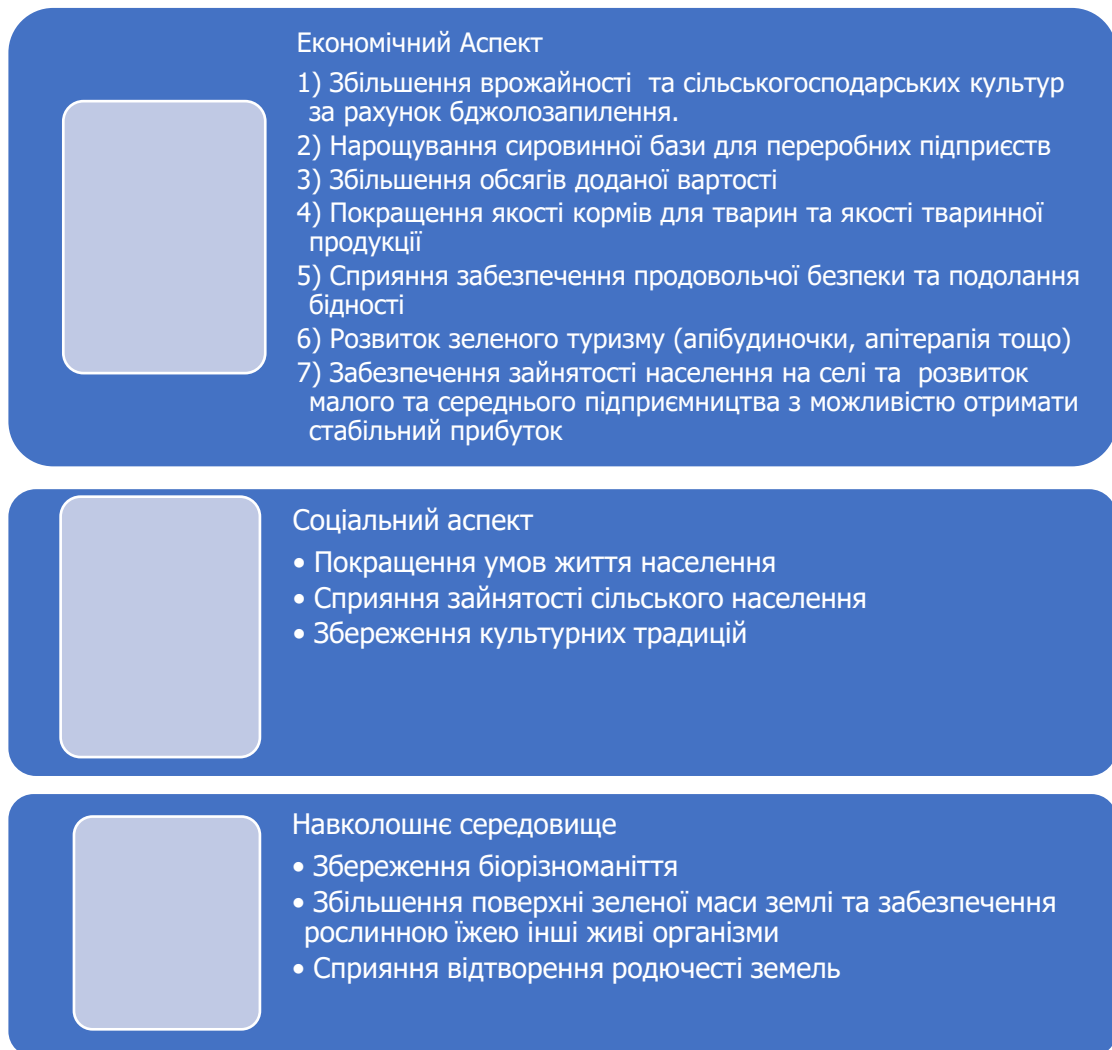
В Україні досить слабо розвинений кооперативний рух та створення кластерів. Офіційна статистики, щодо кількості кооперативів в галузі бджільництва відсутня, однак по різних оцінках в галузі існують близько 40 кооперативів¹⁴. Також були

¹⁴ https://www.agroperspectiva.com/mriya/publications_1.html

створені агропромисловий кластер з розвитку бджільництва, виробництва і реалізації меду та продуктів його переробки в Одеській області та Полтавській областях. В той же час не можливо оцінити їх активність та діяльність в даний час

Наслідки впливу розвитку галузі бджільництва для сталого сільського розвитку можна представити у вигляді схеми¹⁵

Загалом, розвиток медової галузі в сільських територіях може бути ключовим фактором для досягнення сталого розвитку, об'єднуючи економічні, екологічні та соціальні аспекти в єдиній стратегії.

¹⁵ https://repo.snau.edu.ua/bitstream/123456789/5823/1/Mykhaylova_Stalyi_rosvytok-bdschilnyztvo.PDF

11. Рекомендації виробникам меду при виході на міжнародні ринки, зокрема ринок ЄС (робота з європейськими партнерами)

Перед початком експортної діяльності виробникам меду слід належним чином підготуватись, а саме здійснити наступні кроки:

1. Якщо компанія ще не здійснювала експортної діяльності, то згідно чинного законодавства (Наказом Мінагрополітики від 10.02.2016 № 38) вона має бути занесена в Реєстр експортних потужностей.
2. Вивчення потенційного ринку для здійснення експорту. Для цього можуть бути залучені сторонні організації або провести дослідження самостійно. В рамках цього дослідження необхідно вивчити потенційний ринок збуту, а саме чисельності населення, їх рівня доходів, обсягів виробництва, імпорту й споживання меду, наявності тарифних і нетарифних бар'єрів входу на ринок, вивчення основних вимог щодо якості, безпечності продукції, маркування, та іншої інформації, яка дасть розуміння можливостей і перспектив, а також перепон на новому ринку. Крім того, особливу увагу треба приділити вивченню законодавства щодо утилізації товару, дотримання екологічних стандартів та мати можливість забезпечити ці процеси відповідно до діючого законодавства.
3. Відвідування країни, в яку маєте намір постачати продукцію, це можуть бути локальні чи міжнародні виставки, відвідування локальних магазинів та вивчення їх асортименту (вид упаковки, об'єм, позиції представлені на полицках магазинів тощо), це дасть можливість виявити можливості та ніші, які можна буде в подальшому зайняти. Особливу увагу слід звернути на вивченні особливостей культури харчування та смакових вподобань в країні
4. Розробка маркетингової стратегії й активне просування - участь в локальних та міжнародних виставках — із демонстрацією зразків продукції, флешмобами за участю лідерів громадської думки, акціями в соцмережах та на маркетплейсах, а також активною рекламою, спрямованою на цільову аудиторію продукту.
5. Особлива увага має бути прикута і до безпосередньо самого продукту, а саме адаптація його до вимог законодавства країни-імпортера (показники якості та безпечності, упакування та маркування продукції, стандарти тощо). Крім того, треба зазначити, якщо компанія планує поставляти безпосередньо в супермаркети, то треба мати можливість забезпечити процедуру відкликання товару. Ще один момент конкурентоспроможність продукту на потенційному ринку (цінову, маркетингову, дистрибуційну, тощо).

Основною вимогою при ввезенні меду до країн ЄС є дотримання безпеки продукції, контроль кількості залишків, пестицидів, наявність обов'язкового маркування, дотримання українського та європейського законодавства. При

здійснені експорту в країни ЄС компанія має обов'язково мати сертифікати походження (переміщення) товарів EUR.1

У ЄС існує подвійний підхід у гармонізації законів про харчові продукти: «горизонтальний», загальні положення для всіх харчових продуктів (таких як добавки, маркування тощо) та «вертикальний» положення щодо конкретних продуктів (наприклад, вино, какао та шоколадні продукти, цукор, мед та інші). Крім того, згідно з директивою 2001/110/ ЄС забороняє додавання будь-якого харчового інгредієнта в мед, включаючи харчові добавки та будь-які інші добавки, крім меду.

Правила маркування країн ЄС. Існує два типи правил маркування, які застосовні до харчових продуктів: Загальні правила маркування харчових продуктів та Конкретні положення окремих груп товарів(яких і належить мед).

Загальні вимоги до маркування продукції

- ✓ Назва харчового продукту
- ✓ Склад продукту: список інгредієнтів
- ✓ Вага нетто
- ✓ Дата, до якої харчові продукти зберігають свої специфічні властивості при належному зберіганні. Вона має складатися з дня, місяця та року в цьому порядку та попередніх слів «найкраще» або «найкраще до кінця»...
- ✓ Умови зберігання чи умови використання. Опис умов, які повинні дотримуватися, якщо продукт повинен зберігатись протягом зазначеного періоду.
- ✓ Країна походження
- ✓ Інструкції щодо використання
- ✓ Харчова цінність продукції (Енергетична цінність, кількість жиру, насичених, вуглеводів, цукрів, білків та солі)

Ці дані повинні відображатися на упаковці або на етикетці, прикріпленій до попередньо упакованим харчовим продуктам, у тому числі мовою країни, куди поставляється продукція.

Додаткові вимоги щодо маркування меду¹⁶. Згідно директиви 2014/63/ЄС також вказуються вимоги до маркування, коли мед отримано у більш ніж одній країні ЄС або країні, яка не входить до ЄС. У цих випадках індикатор країни походження може бути замінений однією з таких ознак, якщо це необхідно:

- Суміш медів ЄС;
- Суміш неєвропейських медів,
- «Суміш медів ЄС і не ЄС».

¹⁶ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=legisum:l21124a>

Інформація про регіональне, територіальне або топографічне походження, про квіткове або рослинне походження, або про конкретні критерії якості може доповнювати це маркування (за винятком «фільтрованого меду» та «пекарського меду»). Також у директиві зазначено, що пилок є природним компонентом, а не інгредієнт меду. При цьому мед, що містить генетично модифікований пилок, не повинен маркуватися як вміст ГМО, коли вміст пилку становить менше 0,9%.

Крім того при ввезенні меду в країни ЄС необхідно дотримуватися правил, що гарантують його безпечність, а саме Контроль забруднюючих речовин у харчових продуктах (Регламент (ЄС) № 315/93, Регламент (ЄС) № 1881/2006), Контроль залишків пестицидів¹⁷ (Регламент (ЄС) № 396/2005), наявність простежуваності (Регламент (ЄС) № 178/2002), відповідати правилам маркування харчових продуктів (Регламент (ЄС) № 1169/2011), Контроль безпечності харчових продуктів тваринного походження, призначених для споживання людиною, (Регламент (ЄС) № 852/2004, Регламент (ЄС) 853/2004, Регламент (ЄС) № 1935/2004, Контроль залишків ветеринарних препаратів (Регламент (ЄС) № 470/2009, Регламент (ЄС) № 37/2010, Директива 96/23 ЄС тощо. В той же час, додатковою перевагою може бути для покупця наявність в українській компанії сертифікату відповідності певному міжнародному стандарту (ISO 22000, FSSC 22000, BRC, IFS тощо.)

12. Експертна оцінка подальшого розвитку галузі (припущення, ризику та тенденції)

Подальший розвиток галузі в багато чому залежати від розвитку ситуації як на внутрішньому так і на зовнішньому ринку. Нижче наведено перелік факторів, які будуть мати вплив на подальший розвиток галузі.

Зовнішні фактори впливу

- Торговельні обмеження та повна заборона імпорту меду в низку країн Європейського Союзу
- Значне скорочення постачання в країни Близького Сходу та США через блокаду портової інфраструктури.
- Жорстка конкуренція на основному ринку збуту – країни ЄС.
- Подальше збільшення присутності на ринках китайського меду, а відповідно і зростання конкуренції
- Світова інфляція та падіння доходів населення
- Практики фальсифікації з медом
- Збільшення попиту на натуральні підсолоджувачі, особливо на органічний мед

¹⁷ General Food Law (europa.eu).

Внутрішні фактори

- Військові дії в Україні мають вплив на врожай та на всю галузь в цілому.
 - Втрата потужностей (пасік, виробничих та експортних потужностей) на територіях, що знаходяться під тимчасовим військовим контролем Російської Федерації та у районі активних бойових дій.
 - Доступ до матеріально технічних ресурсів та технологій (тара для експорту, вощини тощо)
 - Міграція населення та втрата кадрового потенціалу
 - Професійна переорієнтація пасічників на інші види діяльності
- Масове отруєння та загибель бджіл пестицидами та агрохімікатами, колапсу бджолиних сімей, через порушення правил використання агропідприємствами агрохімікатів для обробки сільськогосподарських угідь.
- Зменшення кормової бази (медоносних, пилконсонних рослин) для бджіл в Україні, а це в свою чергу призводить до обмеженого видового різноманіття видів, що поставляється на внутрішній ринок та експорт.
- Невідповідність деяких нормативно-правових актів в галузі бджільництва сучасним запитам галузі, а відповідно потребує оновлення.
- Недостатній рівень селекційно-племінної роботи, відсутність ефективного контролю якості племінного матеріалу, поширення імпортного племінного матеріалу

Однозначно можна стверджувати, що повномасштабна війна в Україні обмежила можливості галузі, і в подальшому розвиток галузі буде залежати від тривалості воєнних дій, подальших втрат як матеріальних так і людських.

Так як галузь експортно-орієнтовано, то і відновлення і подальший розвиток бджільництва багато в чому буде залежати від експортної діяльності, торгової політики країн- імпортерів та можливих обмежень імпорту українського меду, а також цінової кон'юнктури.

Враховуючи той факт, що внутрішній попит достатньо обмежений. А потенційні потужності по переробці меду залишаються незавантаженими, відповідно попит на якісну сировину зберігається.

Це в свою чергу може стимулювати поступовий розвиток промислових пасік та середніх пасік, для забезпечення сировинної бази та розвитку продукції з доданою вартістю. Оскільки більшість пасік зосереджена в домогосподарствах відповідно це зумовлює досить низький рівень технологічної культури та ефективності виробництва.

Важливим поштовхом для розвитку бджільництва могла б стати кластеризація та кооперативних рух. В Україні вже є досить успішні приклади кооперативів. Наприклад, в Миколаєві 7 пасічників створили кооператив, який має близько 2 тис. вуликів та може виробляти до 100 т меду. Кооператив зареєстрував торгову марку «Медова фабрика» та запустили лінію з фасування меду. Реалізують мед в межах

області та мають понад 10 постійних партнерів. Це роздрібні торгові мережі, школи, дитсадки, заклади громадського харчування.

Ще одним напрямком розвитку галузі могло б стати розвинення ринку послуг запилення, а відповідно збільшення врожайності сільськогосподарських культур та якості продукції.

Незважаючи на досить високий потенціал для реалізації, наразі в країні досить слабо розвинені практики виробництва інших продуктів бджільництва таких як прополіс, маточне молочко тощо.

Якщо припустити, що військові дії в Україні будуть продовжуватись в наступні декілька років на фоні кризи на медовому ринку, то перспективи для галузі виглядатимуть досить песимістично(зменшення виробництва та обсягу експорту, консервування заводів з переробки меду тощо).

13. SWOT -аналіз галузі українського меду на ринку ЄС

Strengths (внутрішній ринок)

1. Сприятливий природно-кліматичний потенціал для зайняття бджільництвом в Україні
2. Вигідне географічне розташування країни для здійснення експортних поставок в країни ЄС
3. Наявність досить великих посівів медоносних культур для збору меду (соняшник, ріпак, гречка), а відповідно досить високий рівень виробництва
4. Наявність значного виробничого та експортного потенціалу меду а також , таких продуктів бджільництва як пилок, маточне молочко, пилок тощо на базі існуючих пасік,
5. Суттєвий досвід та традиційні багатовікові навички роботи у бджільництві
6. Вимоги по якості та безпечності по меду гармонізовані з законодавством ЄС (Наказ № 330, Закон №771)
7. Зміна мотивації купівлі: від профілактики та лікування в більшості простудних захворювань до позиціонування меду як натурального екопродукту повсякденного вжитку(а також для приготування соусів, кондитерські вироби)

Weaknesses (внутрішній ринок)

1. Скорочення насаджень для виробництва сортових видів меду (акація, липа, еспарцет тощо та ін.)
2. Більшість продукції бджільництва виробляється у домогосподарства (98%), що зумовлює низький рівень технологічної культури та ефективності виробництва
3. Немає достатньої практики виробництва інших продуктів бджільництва.
4. Переважає моновиробництво – соняшниковий мед
5. Обмежені можливості для зростання внутрішнього споживання

6. Практично відсутній експорт фасованої продукції
7. Слабо розвинена послуга запилення с/г культур (сх виробники здебільшого не платять за запилення своїх полів)
8. Недостатній рівень селекційно-племінної роботи, відсутність ефективного контролю якості племінного матеріалу, поширення імпортного племінного матеріалу
9. Відсутність галузевої статистики, що не дозволяє коректно оцінити обсяг виробництва/внутрішнього споживання
10. Зростання цін на основні матеріально-технічні ресурси в бджільництві
11. Недостатня кількість лабораторій для перевірки якості меду

Opportunities (Зовнішнє середовище)

1. Залучення інвестицій у сектор та поширення новітніх технологій та стандартів виробництва продукції
2. Зростання частки промислового виробництва
3. Зростання попиту на натуральні та органічні продукти, відповідно можливість зайняти цю нішу органічного меду на європейському ринку
4. Розширення спектра застосування меду як у харчовій промисловості, так і фармацевтичної, косметичної тощо.
5. Подальше впровадження стандартів ЄС на виробництвах українських компаній
6. Скасування мит, квот, та інших нетарифних обмежень на мед.
7. Конкурентні переваги порівняно з постачальниками з країн Азії
8. Розширення географії експортних поставок та клієнтської бази для українських компаній
9. Збільшення частки представлення українських компаній в торговельних мережах країн Європи
10. Потенціал збільшення виробництва продукції на основі меду (медові напої, медовуха, медові десерти тощо)

Threats (Зовнішнє середовище)

1. Зростання практик фальсифікації меду
2. Посилення конкуренції на основних ринках збуту в ЄС
3. Відсутність повного реєстру пасічників, бджолиних сімей та меду, що обмежує точність прогнозу виробництва меду і відповідно можливі спекуляції
4. Запровадження бар'єрів (блокада перетину кордону, митний режим) для здійснення експортної діяльності
5. Відсутність єдиної системи простежуваності меду
6. Зменшення виробництва та експорту через втрату виробничих потужностей через бойові дії.

Додаток 1. Інструменти регулювання

НАЗВА ІНСТРУМЕНТУ (ЗАСОБУ) РЕГУЛЮВАННЯ	ВИЗНАЧЕННЯ	ЗАКОН, ЯКИМ ЗАПРОВАДЖЕНО РЕАЛІЗАЦІЮ ІНСТРУМЕНТУ (ЗАСОБУ) РЕГУЛЮВАННЯ
Ветеринарні документи: міжнародні ветеринарні сертифікати (для країн СНД – ветеринарні свідоцтва форми № 1, № 2 та № 3)	Об'єкти державного ветеринарно- санітарного контролю та нагляду, супроводжуються такими ветеринарними документами при переміщенні за межі України	Закон України «Про ветеринарну медицину» п. 1, ч. 2, ст. 32
Дозвіл на спеціальне використання об'єктів тваринного світу	До спеціального використання об'єктів тваринного світу належать усі види використання тваринного світу, що здійснюються з їх вилученням (добуванням, збиранням тощо) із природного середовища	Закон України «Про тваринний світ» ст. 17
Експлуатаційний дозвіл для операторів ринку харчових продуктів виробництва та/або зберігання харчових продуктів тваринного походження	Документ дозвільного характеру, що видається територіальним органом компетентного органу операторів ринку за результатами інспектування його потужності та посвідчує право оператора ринку здійснювати визначену цим Законом діяльність з виробництва та/або зберігання харчових продуктів тваринного походження	Закон України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» ст. 23
Ліцензія на виробництво алкогольних напоїв	Виробництво алкогольних напоїв та тютюнових виробів здійснюється суб'єктами господарювання незалежно від форм власності за умови одержання ліцензії	Закон України «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів» ст. 2
Реєстрація потужностей операторів ринку	Державній реєстрації підлягають потужності з виробництва та/або обігу харчових продуктів, на які не вимагається отримання експлуатаційного дозволу	Закон України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» ч. 1 ст. 25
Сертифікат з перевезення товару EUR.1	Сертифікат з перевезення товару EUR.1 має бути виданий митними органами країни-члена Європейського Союзу або України, якщо розглядувані товари можуть бути визнаними такими, що походять з Європейського Союзу або України, і задовольняють іншим умовам цього Протоколу	Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і її державами-членами, з іншої сторони, Протокол I до Розділу IV, ч.1 (а) ст.16

Сертифікат про походження товару	Сертифікат про походження товару є документом, що використовується для встановлення преференційного режиму в міжнародній торгівлі	Зазначені в різних міжнародних договорах, згода на які надана Верховною Радою України, щодо встановлення зон вільної торгівлі
Міжнародний сертифікат на харчові продукти, на вимогу країни-імпортера	Якщо цього вимагає країна-імпортер, вантажі з експортованими харчовими продуктами повинні супроводжуватися оригіналами міжнародних сертифікатів або інших документів, які вимагаються законодавством країни призначення, виданих компетентним органом	Закон України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» ст. 60
Ветеринарна довідка	Документ, що видається/необхідний при переміщенні в межах району об'єктів регулювання	Закон України «Про ветеринарну медицину» ст. 32
Ветеринарні свідоцтва (№1, №2)	Документ необхідний при переміщенні за межі території Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя, районів, міст (крім харчових продуктів тваринного та рослинного походження для споживання людиною)	Закон України «Про ветеринарну медицину» п. 2. ч. 2. ст 32
Ветеринарно-санітарний паспорт пасіки	Документ про ветеринарно-санітарний стан бджолиних сімей, виданий власнику пасіки центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері ветеринарної медицини	Закон України «Про бджільництво» ст. 1
Дозвіл на ввезення нерайонованих порід бджіл в наукових цілях	Нерайоновані породи бджіл ввозяться в Україну лише в наукових цілях з дозволу центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної аграрної політики, за погодженням з Українською академією аграрних наук	Закон України «Про бджільництво» ст. 23
Експертний висновок ветеринарно-санітарної експертизи меду (продуктів бджільництва)	Вироблені або заготовлені продукти бджільництва з метою їх реалізації підлягають ветеринарно-санітарній експертизі	Закон України «Про бджільництво» ст. 19
Товарно-транспортна накладна	Документ, який повинен супроводжувати об'єкти санітарних заходів в обігу, крім випадків, передбачених цим Законом, є товарно-транспортна накладна	Закон України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» ч. 7 ст. 37
Міжнародний сертифікат	При ввезенні (пересиланні) на митну територію України міжнародними сертифікатами повинні супроводжуватися вантажі з: 1 харчовими продуктами тваринного походження; 2 композитними продуктами (харчовими продуктами, що містять у своєму складі одночасно перероблені харчові продукти	Закон України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» ст. 53

	тваринного походження та харчові продукти рослинного походження, включаючи такі, в яких переробка первинної продукції є невід'ємною частиною виробництва кінцевого продукту), крім визначених у частині другій цієї статті	
Заборони рубання дерев (липа, клен, верба, акація) та поліпшення санітарного стану лісів	З метою охорони бджіл під час проведення лісогосподарських робіт забороняється вирубування липи, клена, верби, акації, каштанів та інших медоносів і пилконосів у радіусі трьох кілометрів від місць розташування стаціонарних пасік і населених пунктів - ареалів природного розселення бджіл, крім випадків поліпшення санітарного стану лісів та умов їх відновлення	Закон України «Про бджільництво» ст. 32
Заборона руйнування медоносних угідь (оранка, засоби захисту рослин, мінеральні добрива)	Забороняється проводити оранку та будь-яким іншим чином руйнувати медоносні угіддя, застосовувати засоби захисту рослин, стимулятори їх росту, мінеральні добрива, інші препарати та здійснювати будь-які роботи, що можуть призвести до фізичного знищення бджіл під час медозбору	Закон України «Про бджільництво» ч.3 ст. 30
Звільнення від податку на доходи	До загального місячного (річного) оподаткованого доходу платника податку не включаються такі доходи, отримані від продажу власної сільськогосподарської продукції, що вирощена, відгодована, виловлена, зібрана, виготовлена, вироблена, оброблена та/або перероблена безпосередньо фізичною особою на земельних ділянках, наданих їй	Податковий кодекс України ст. 165.1.24
Облік осіб, які здійснюють операції з товарами	Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, веде централізований облік осіб, які здійснюють операції з товарами	Митний кодекс України ч. 1 ст. 455
Затвердження експортних потужностей	Компетентний орган затверджує потужності із зазначенням дозволених до експорту видів харчових продуктів на підставі результатів перевірки відповідності заявленим вимогам (далі - затверджені експортні потужності)	Закон України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» ч.2 ст. 26
Реєстрація пасіки	Пасіка підлягає реєстрації за місцем проживання фізичної особи або за місцезнаходженням юридичної особи, яка займається бджільництвом, у місцевих державних адміністраціях або сільських, селищних, міських радах один раз в рік заснування пасіки	Закон України «Про бджільництво» ст. 13
Районування порід бджіл	Науково обґрунтований відбір для розведення і господарського використання в конкретних регіонах таких порід бджіл, біологічні особливості яких найкращим чином відповідають типовим умовам клімату і медозбору цих регіонів, дозволяють їм виробляти в цих умовах значно	Закон України «Про бджільництво» ст. 12

	більше продукції в порівнянні з іншими породами на фоні достатньої зимостійкості бджіл	
Виконання вимог харчового стандарту	Суб'єкти господарської діяльності зобов'язані приймати та реалізовувати ваговий мед за наявності документів про якість та безпеку щодо відповідності його вимогам ГОСТ 19792-97 «Мед натуральний. ТУ»	Наказ Мінекономіки, Європ. інтеграції №185 від 11.07.2003 «Про затвердження Правил роздрібної торгівлі продовольчими товарами» п. 2.1
Дозвіл на імпорт	Увезення на територію України медоносних бджіл, бджолиних маток, пакетів бджіл, джмелів, люцернових бджіл-листорізів та бджолопродуктів (мед, пилок, віск та інші) можливе після одержання дозволу Державного департаменту ветеринарної медицини	Наказ Держветмедицини №71 від 14.06.2004 «Про затвердження Ветеринарних вимог щодо імпорту в Україну об'єктів державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду» п. 18.8
Державна та місцева підтримка	Стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції та розвитку аграрного ринку, а також забезпечення продовольчої безпеки населення	Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України», ст. 1 Закон України «Про бджільництво», ст. 8

Джерело: BRDO, Зелена книга регулювання ринку меду, 2018